DESPRE EVALUAREA REVISTELOR DE ARHEOLOGIE ÎN ROMÂNIA: COMENTARIU PE MARGINEA CRITERIULUI LINGVISTIC

RADU-ALEXANDRU DRAGOMAN*

Rezumat: Acest text se referă în chip critic la criteriul lingvistic de evaluare a publicațiilor arheologice în România, impus de către Consiliul Național al Cercetării Ştiințifice, începând cu anul 2011. Sunt de părere că modul în care este definit şi introdus criteriul publicării în „limbi de circulație internațională" este un produs al ideologiei neoliberale, cu grave consecințe asupra autonomiei şi desfăşurării practicii arheologice: ideile/textele sunt transformate în marfă şi cotate ca atare; se creează o relație discriminatorie între centrele arheologice dominante (prin excelență cele din Occident), pe de o parte, şi centrele locale, pe de altă parte, şi se ignoră maniera în care micropolitica academică locală structurează câmpul. În contrast cu filosofia de evaluare a C.N.C.Ş., consider că arheologii din România ar trebui să îşi construiască propriile agende de cercetare, nu unele de import (cel mai adesea, dacă nu chiar exclusiv, occidental). Evaluarea rezultatelor ar trebui făcută în funcție de criterii specifice practicii arheologice din România, nu în funcție de criterii globale şi mecanice; rezultatele muncii arheologilor ar trebui publicate în primul rând în limba română şi, dacă decid că este cazul, fără a fi constrânşi de sistemele de evaluare, într-o „limbă de circulație internațională". Publicarea în „limbile de circulație internațională" trebuie văzută ca un act de apropiere, de venire în întâmpinarea colegilor care nu citesc româneşte, de împărtăşire a rezultatelor muncii noastre, ca o formă de dar; cu alte cuvinte, un raport de prietenie şi relaționare şi nu unul competitiv, conceput după legile pieței. Publicarea în limba română este o datorie, fiindcă România este țara în care trăim, lucrăm şi trebuie să încercăm a schimba lucrurile aşa cum credem că este spre bine.

Cuvinte-cheie: Consiliul Național al Cercetării Ştiințifice, reviste de arheologie, evaluare, ideologie, neoliberalism, critică, România.

INTRODUCERE

În anul 2011, Consiliul Național al Cercetării Ştiințifice (C.N.C.Ş.) din România a elaborat o nouă grilă de evaluare şi ierarhizare a revistelor academice din domeniul ştiințelor umaniste, motivul fiind „Relevanța insuficientă a revistelor academice româneşti în circuitul ştiințific internațional"[1]. Noile criterii de evaluare adoptate erau/sunt (1) prezența revistei în baze de date internaționale relevante; (2) numărul bibliotecilor din state ale Uniunii Europene şi Organizației pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică care primesc sau achiziționează revista; (3)

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti; email: al_dragoman@yahoo.com.

[1] *Recunoaşterea* 2011.

SCIVA, tomul 65, nr. 1–2, Bucureşti, 2014, p. 85–94

numărul bibliotecilor din România şi Republica Moldova care primesc sau achiziționează revista; (4) vechimea revistei; (5) procentul articolelor în limbi de circulație internațională; (6) acces *online*; (7) gradul de performanță ştiințifică al directorului/editorului revistei şi al secretarului de redacție; (8) evaluarea calității revistei în funcție de calitatea articolelor şi a procesului de *peer-review*, de publicarea recenziilor critice, precum şi de „acuratețea tehnico-redacțională, prezentarea grafică şi actualizarea paginii web a revistei”[2]. Drept urmare, publicațiile au fost clasificate în trei categorii: A – „Reviste de referință pentru domeniu, cu o vizibilitate deosebită atât pe plan național, cât şi internațional”; B – „Reviste cu un grad ridicat de impact în domeniu, cu o vizibilitate considerabilă mai ales pe plan național”; C – „Reviste cu un grad mediu de impact în domeniu, destinate preponderent mediului academic național”[3].

În cazul specific al câmpului arheologic, decizia C.N.C.Ş. a dus la modificarea practicilor editoriale în conformitate cu noile criterii cerute. Dată fiind mențiunea conform căreia „Rezultatele evaluărilor vor fi folosite la stabilirea performanțelor academice ale autorilor români, inclusiv ale cercetătorilor care solicită finanțare în cadrul programelor gestionate de către CNCS”[4], s-a produs şi o reconfigurare a strategiilor de publicare a multora dintre arheologi, aceştia căutând să publice în reviste cât mai bine cotate.

Dintre criteriile de evaluare a revistelor academice, în textul de față mi-am propus să discut doar despre „Ponderea articolelor în limbi de circulație internațională (engleză, franceză, germană, rusă, spaniolă, italiană) sau în alte limbi străine specifice domeniului revistei”[5], în contextul practicii arheologice. Consider criteriul de evaluare lingvistic ca fiind unul central în grila C.N.C.Ş., de el depinzând îndeplinirea altor criterii cu greutate, precum prezența în bazele de date internaționale, dintre care cea mai prestigioasă este considerată a fi *Web of Science Thomson Reuters*. Astfel, acelaşi criteriu are consecințe şi în ceea ce priveşte cariera individuală a arheologilor, mai precis promovarea sau accederea la surse de finanțare pentru proiecte de cercetare.

PERSPECTIVE CRITICE ASUPRA CRITERIULUI DE EVALUARE LINGVISTIC

Conform grilei elaborate de C.N.C.Ş., cu cât numărul de articole scris în aşa-numitele „limbi de circulație internațională” dintr-o revistă este mai ridicat, cu atât punctajul pe care îl primeşte la evaluare este mai mare. Dacă ponderea articolelor unor astfel de texte este mai mică sau egală cu 10%, atunci revistei nu i se acordă

[2] *Recunoaşterea* 2011.
[3] *Recunoaşterea* 2011.
[4] *Recunoaşterea* 2011.
[5] *Recunoaşterea* 2011.

niciun punct. În acest mod, comitetele editoriale ale revistelor sunt presate să accepte mai cu seamă sau exclusiv articole scrise în „limbi de circulație internațională”, iar arheologii să nu mai publice în limba română.

În viziunea C.N.C.Ş., publicarea în „limbi de circulație internațională” ar avea rolul de a supune respectivul text evaluării din partea întregii comunități internaționale căreia i se adresează articolul. Pe cale de consecință, frecvența citărilor respectivului text de către membri ai acestei comunități ar fi un indicator direct al „importanței științifice” a acelui articol. Premisa că „limbile de circulație internațională” sunt simple instrumente de comunicare utile, ce fac un text accesibil unei comunități științifice cât mai largi, este problematică. După cum foarte bine aminteşte Cornelius Holtorf, o limbă nu este un cod cu ajutorul căruia se poate spune orice oricui, anumite înțelesuri şi nuanțe importante exprimate într-o limbă pierzându-se prin traducerea într-o altă limbă[6]. Principala problemă a ideii potrivit căreia publicarea în „limbi internaționale” asigură circulația textelor în interiorul unei comunități globale, dovedindu-şi valoarea în funcție de cât de apreciate sunt în cadrul acelei comunități, rezidă însă în faptul că este un produs al ideologiei neoliberale: ideile/textele sunt percepute asemenea mărfurilor ce trebuie să circule „liber” şi să fie consumate de către membrii comunității arheologice; cu cât consumul unei idei este mai mare, cu atât articolul în care este exprimată este mai mult citat şi, prin urmare, mai bine cotat. Circulația aşa-zis „liberă” este în realitate coordonată şi limitată prin criterii de evaluare stabilite de către centru, de către mediile academice dominante. În termenii filosofului francez Alain Badiou, avem de a face cu o lume configurată ca piață mondială: „Această configurație asigură triumful omogenizării abstracte. Tot ceea ce circulă este încadrat pe baza unei unități de calcul şi, reciproc, nu circulă decât ceea ce se lasă astfel calculat. Tocmai această normă lămureşte, de altfel, un paradox pe care foarte puțini îl semnalează: în timpurile circulației generalizate şi ale fantasmei comunicării culturale instantanee, se multiplică pretutindeni legile şi regulamentele ce interzic circulația persoanelor”[7].

Un exemplu elocvent este cel al utilizării limbii engleze în arheologie.

Dintre „limbile de circulație internațională”, cea mai importantă în viziunea C.N.C.Ş. pare a fi engleza, dovadă poziționarea ei în fruntea listei. Limba engleză a devenit o adevărată *lingua franca* în lumea globalizată de astăzi, inclusiv pentru comunitatea arheologică. Din punct de vedere istoric, acest lucru a devenit posibil datorită expansiunii coloniale a Imperiului Britanic în vaste şi diferite regiuni ale globului, precum şi afirmării, după cel de-al Doilea Război Mondial, a Statelor Unite ale Americii ca putere globală[8]. Aşa cum arată Reinhard Bernbeck, instaurarea englezei ca *lingua franca* a dus la crearea unei relații asimetrice, discriminatorii între vorbitorii nativi de limbă engleză şi cei a căror limbă maternă nu este engleza: primii pot efectua studii şi cercetări în propria lor limbă în alte instituții şi țări de pe glob, în timp ce

[6] Holtorf 2008, p. 193–194.
[7] Badiou 2008, p. 14–15.
[8] Cremo 2008, p. 165.

ceilalți sunt obligați să învețe limba engleză pentru a fi acceptați în mediul academic anglo-saxon[9]. Conform lui R. Bernbeck, această relație asimetrică determină nu doar *cum* se vorbeşte, ci şi *despre ce* se vorbeşte: arheologii din alte tradiții de cercetare decât cea anglo-saxonă sunt nevoiți să publice în engleză pentru a fi auziți şi să adere la discursul dominant anglo-saxon[10], adică să adopte aceleaşi subiecte de cercetare, aceeaşi terminologie şi aceleaşi autorități în respectivele teme[11].

În general, agenda de lucru a arheologilor ne-anglofoni este percepută ca având o importanță minoră[12]. Un bun exemplu în sensul autismului de care a dat dovadă mediul academic anglo-saxon este cel al aşa-numitei „arheologii sociale" din America de Sud: reprezentanții acestei arheologii erau rareori citați de colegii lor anglofoni, criticile exprimate de arheologii latino-americani atât la adresa procesualismului, cât şi a postprocesualismului le erau necunoscute sau erau ignorate, nefiind prezente în revistele anglo-saxone[13]. Unele teme dezbătute încă de la sfârşitul anilor '70 în cadrul „arheologiei sociale" au fost abordate ca o noutate spre sfârşitul anilor '80 de unii arheologi britanici, spre exemplu relația dintre arheologie şi contextul sociopolitic[14]; relevant pentru discuția de față este faptul că abia în momentul în care au fost introduse în mediul academic anglo-saxon aceste subiecte au devenit larg răspândite. Realizările „arheologiei sociale" au fost trecute cu vederea de arheologiile anglofone nu pentru că nu aveau relevanță în afara contextului lor de producere, ci din autosuficiența unui model dominant. Din exemplul „arheologiei sociale" sud-americane reiese şi faptul că, din motive sociopolitice, nu toate „limbile de circulație internațională" ocupă acelaşi statut în cadrul câmpului academic. În orice caz, trebuie menționată afirmația lui R. Bernbeck, conform căreia orice *lingua franca* este în ultimă instanță un instrument ideologic de promovare a unor discursuri şi de reprimare a altora, o formă de „violență culturală"[15]. În cazul specific al arheologilor români, se poate vorbi nu doar de o relație asimetrică cu mediul academic anglofon, ci şi cu alte tradiții de cercetare dominante, reprezentate de „limbile de circulație internațională", prin excelență cea germană şi cea franceză: într-adevăr, oricine analizează textele produse în cadrul unor proiecte internaționale româno-engleze/germane/franceze va observa că obiectivele cercetării, metodologia, terminologia şi literatura „relevantă" sunt adesea implementate de partenerii de proiect occidentali şi adoptate de către arheologii români[16].

Modul de a gândi al C.N.C.Ş. ignoră nu doar raporturile arheologiei din România cu arheologiile din centrele dominante, ci şi aspectele legate de micropolitica academică – mai precis faptul că arheologia este o practică socială, influențată atât de contextul sociopolitic, cât şi de relațiile de putere din interiorul

[9] Bernbeck 2008, p. 169.
[10] Bernbeck 2008, p. 169–170.
[11] Holtorf 2008, p. 194.
[12] Bernbeck 2008, p. 170.
[13] Patterson 1994, p. 535.
[14] *E.g.* Panameño, Nalda 1979, respectiv Shanks, Tilley 1987; Tilley 1989.
[15] Bernbeck 2008, p. 170.
[16] Pentru un exemplu critic, vezi Dragoman, Oanță-Marghitu 2007.

disciplinei. Încă de la sfârşitul anilor ’80, într-o dispută academică cu profesorul Colin Renfrew (printre alții), Michael Shanks şi Christopher Tilley au arătat că autoritatea afirmațiilor profesorului sunt de pus în relație cu poziția pe care o ocupă în ierarhia instituțională, adăugând ironic, dar pe bună dreptate, că, dacă acele afirmații ar fi fost emise de un lucrător la fabrica de conserve de fructe din Bradford, ele nu ar fi fost considerate demne de atenție, oricât de „ştiințifice” ar fi fost[17]. Reiese astfel limpede că citările pot reflecta nu atât „calitatea” conținutului unui articol, cât uşurința cu care sunt acceptate părerile autorului, grație autorității oficiale de care se bucură în cadrul câmpului. De asemenea, textele considerate a fi neconforme cu filosofiile de cercetare dominante pot fi respinse din considerente care nu au nicio legătură cu valoarea lor ştiințifică. Spre exemplu, un superb text scris de M. Shanks despre arheologie şi *performance* a fost respins de editorul unui volum dedicat subiectului, printre altele pentru că nu l-a înțeles şi nu putea scrie o introducere despre el[18]; astfel, autorul şi-a publicat textul mai întâi *online*, iar apoi şi într-o revistă academică[19].

Nu în ultimul rând, este evident pentru orice arheolog că lucrări publicate în limbi care nu sunt de circulație internațională pot fi extrem de relevante şi în afara țării de origine, pentru ideile pe care le conțin: ca să mă rezum la un singur exemplu din Norvegia, menționez că volumul de arheologie teoretică publicat de Bjørnar Olsen în limba norvegiană, în 1997[20], a cunoscut şi o ediție în limba sârbă, în anul 2002[21] şi una în limba suedeză, în anul 2003[22] (fig. 1).

Mai mult decât atât, unele subiecte, chiar dacă de interes general, pot avea o relevanță aparte în contextul lor de producere, fiind absolut necesară publicarea lor în limba maternă: un astfel de caz este cel al săpăturilor arheologice efectuate de echipa lui Andrzej Kola la Harkov, unde au fost înmormântați o parte dintre ofițerii polonezi executați de N.K.V.D. în 1940[23]; având în vedere trauma trăită de familiile ofițerilor, momentul istoric dramatic în care se produce masacrul, încărcătura emoțională din jurul subiectului şi tensiunile politice dintre Polonia şi U.R.S.S. ce au însoțit căutarea adevărului despre soarta prizonierilor, cartea se adresează în primul rând polonezilor (fig. 2). De altfel, după cum arăta Martin Carver, o mare parte din cercetarea arheologică se desfăşoară într-un contex local specific, este dedicată unei audiențe locale, iar materialele arheologice însele au propriul specific regional; în consecință, documentarea şi publicarea cercetărilor ar trebui să aibă loc în limbile locale[24].

[17] Shanks, Tilley 1989, p. 51.
[18] Shanks 2007.
[19] Shanks 2004.
[20] Olsen 1997.
[21] Olsen 2002.
[22] Olsen 2003.
[23] Kola 2005.
[24] Carver 2007, p. 142.

a

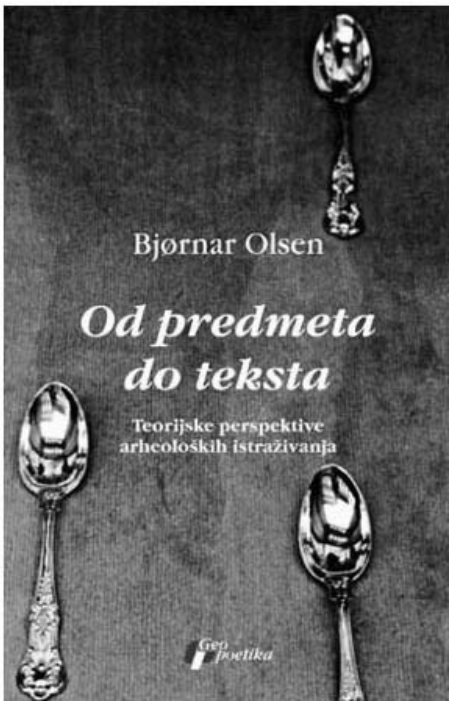

b

c

Fig. 1. Volum de arheologie teoretică publicat inițial în limba norvegiană (a), iar ulterior în sârbă (b) și în suedeză (c).

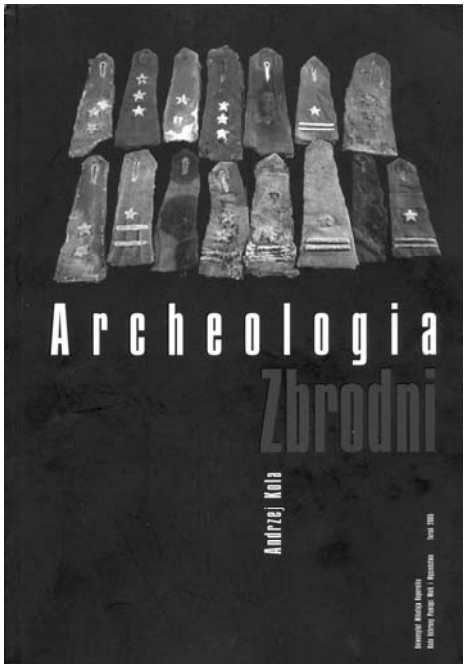

Fig. 2. Coperta volumului dedicat săpăturilor arheologice efectuate în fostul cimitir N.K.V.D. de la Harkov, Ucraina, şi publicat în poloneză.

Rezumând, dintr-un spaţiu al gândirii critice, reflexive şi contemplative, C.N.C.Ş. transformă câmpul arheologic într-o bursă de cotare a articolelor/cărţilor-marfă. Arheologii care ţin la autonomia disciplinei lor trebuie să nu se supună în faţa comandamentelor C.N.C.Ş., să ia atitudine şi să stabilească politici de evaluare specifice, critice şi reflexive.

CONCLUZII: SOLUŢII

Ţinând cont de cele punctate până acum, consider că arheologii din România ar trebui să-şi construiască propriile agende de cercetare, nu unele de import (cel mai adesea, dacă nu chiar exclusiv, occidental). Evaluarea rezultatelor ar trebui făcută în funcţie de criterii specifice practicii arheologice din România, nu în funcţie de criterii globale şi mecanice. Rezultatele muncii arheologilor ar trebui publicate în primul rând în limba română şi, dacă decid că este cazul, fără a fi constrânşi de sistemele de evaluare, într-o „limbă de circulaţie internaţională". În ceea ce priveşte comunicarea internaţională, soluţia nu este adoptarea unei *lingua franca*, dintre „limbile de circulaţie internaţională", ci, aşa cum propune C. Holtorf, stimularea arheologilor să citească în cât mai multe limbi străine[25]. Un text

[25] Holtorf 2008, p. 198–199.

arheologic scris în limba maternă, oricare ar fi aceasta, are propria sa muzicalitate, invită la cunoaşterea arheologiilor şi, de ce nu, a culturii respectivei ţări. Este asemenea unui film în care limba vorbită contribuie la conturarea personalităţii personajelor lor şi la imersarea privitorului în atmosfera naraţiunii.

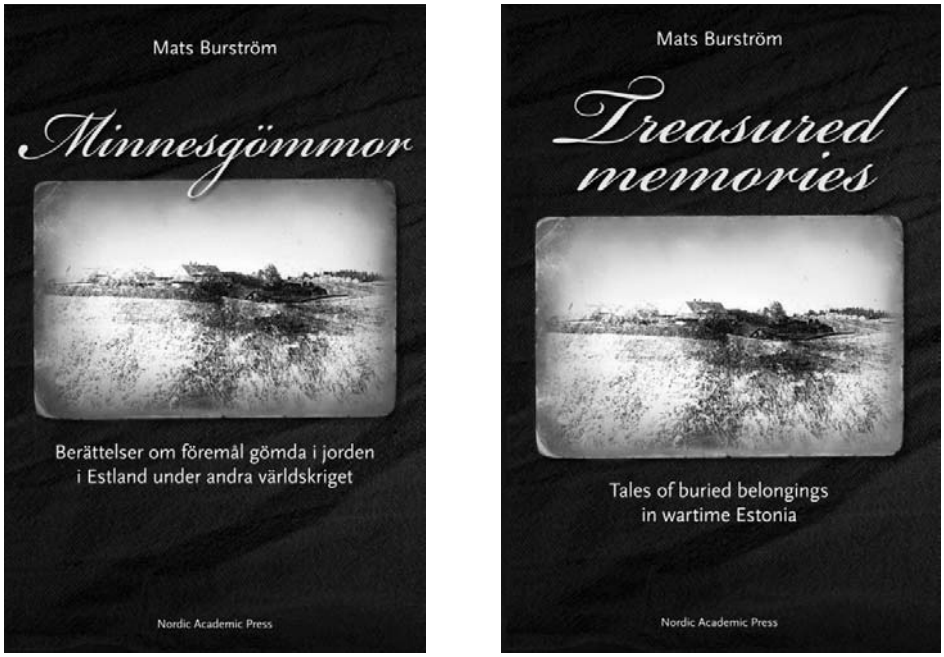

a b

Fig. 3. Volum de arheologie a trecutului contemporan publicat în Suedia, în două ediţii – suedeză (a) şi engleză (b).

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române a avut încă de la începutul activităţii sale soluţia: în revista *Dacia*, înfiinţată de Vasile Pârvan în anii '20, erau şi sunt publicate prin tradiţie numai articole în „limbi de circulaţie internaţională", în timp ce aceleaşi articole erau publicate în limba română, eventual cu mai puţină ilustraţie, în revista *Studii şi Cercetări de Istorie Veche şi Arheologie*, practică care însă a încetat la un moment dat. Ar trebui reinstituită publicarea aceluiaşi articol atât într-o „limbă de circulaţie internaţională", cât şi în româneşte, în publicaţii diferite. Similar, sunt de părere că volumele ar trebui publicate bilingv sau, dacă numărul de pagini este prea mare, în ediţii aparte. Un bun exemplu în acest sens este analiza arheologică efectuată de Mats Burström asupra obiectelor îngropate de estonieni în faţa invaziei sovietice, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial (fig. 3); cartea a fost publicată în acelaşi an, în două ediţii diferite – una în limba suedeză şi una în limba engleză[26].

[26] Burström 2012a; 2012b.

Publicarea în „limbile de circulație internațională” trebuie văzută ca un act de apropiere, de venire în întâmpinarea colegilor care nu citesc româneşte, de împărtăşire a rezultatelor muncii noastre, ca o formă de dar; cu alte cuvinte, un raport de prietenie şi relaționare şi nu unul competitiv, conceput după legile pieței. Publicarea în limba română este o datorie, fiindcă România este țara în care trăim, lucrăm şi trebuie să încercăm a schimba lucrurile aşa cum credem că este spre bine.

ABOUT THE EVALUATION OF THE ARCHAEOLOGICAL JOURNALS IN ROMANIA: COMMENT ON THE LINGUISTIC CRITERIA

ABSTRACT

This text critically refers to the linguistic evaluation criteria of archaeological publications in Romania, imposed by the National Scientific Research Council since 2011. I argue that the way in which the criteria to publish in “international foreign languages” are defined and implemented is a product of neoliberal ideology, with serious consequences for the autonomy and conduct of archaeological practice: ideas/texts are commodified and listed as such; creates a discriminatory relationship between dominant archaeological centers (*par excellence* from the West), on the one hand, and local centers, on the other hand, and ignores the manners in which local academic micropolitics structure the field. In contrast to the NSRC’s philosophy of assessment, I believe that archaeologists in Romania should build their own research agendas, not import some (most often, if not exclusively, Western); evaluation of archaeologists results should be made according to criteria specific to the archaeological practice in Romania, not to global and mechanical criteria; archaeologists work results should be published first in Romanian and, if they decide to do so, without being constraint by evaluation systems, in an “international foreign language”. Publishing in “international foreign languages” should be seen as an act of closeness, openess towards those colleagues who do not read Romanian, of sharing the results of our work, as a form of gift; in other words, a relation of friendship and networking and not a competitive one, designed by market laws. Publishing in Romanian is a duty, because Romania is the country where we live, work and have to try to change things as we think it is for the better.

Keywords: National Scientific Research Council, archaeological journals, evaluation, ideology, neoliberalism, critique, Romania.

BIBLIOGRAFIE

Badiou 2008 — Badiou, A., *Sfântul Pavel. Întemeierea universalismului*, Cluj-Napoca.

Bernbeck 2008 — Bernbeck, R., *Archaeology and English as an imperial lingua franca*, Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress 4, 1, p. 168–170.

Burström 2012a — Burström, M., *Minnesgömmor. Berättelser om föremål gömda i jorden i Estland under andra världskriget*, Lund.

Burström 2012b — Burström, M., *Treasured memories. Tales of buried belongings in wartime Estonia*, Lund.

Carver 2007 — Carver, M., *Archaeology journals, academics and open access*, EJA 10, 2–3, p. 135–148.

Cremo 2008	Cremo, M. A., *Some angles on the Anglo Debate*, Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress 4, 1, p. 164–167.
Dragoman, Oanță-Marghitu	Dragoman, A., Oanță-Marghitu, S., *Against functionalism: review of the Pietrele Archaeological Project*, SP 4, p. 105–133.
Holtorf 2008	Holtorf, C., *The cunning means of domination*, Archaeologies: Journal of the World Archaeological Congress 4, 1, p. 190–200.
Kola 2005	Kola, A., *Archeologia zbrodni. Oficerowie polscy na cmentarzu ofiar NKWD w Charkowie*, Toruń.
Olsen 1997	Olsen, B., *Fra ting til tekst. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*, Oslo.
Olsen 2002	Olsen, B., *Od predmeta do teksta. Teoreisjske perspective arheoloskih istrazivanja*, Belgrad.
Olsen 2003	Olsen, B.*, Från ting till text. Teoretiska perspektiv i arkeologisk forskning*, Lund.
Panameño, Nalda 1979	Panameño, R., Nalda, E., *Arqueología: ¿para quién?*, Nueva Antropología 3, 12, p. 111–124.
Patterson 1994	Patterson, T. C., *Social archaeology in Latin America: an appreciation*, AmerAnt 59, 3, p. 531–537.
Recunoaşterea 2011	*Recunoaşterea şi ierarhizarea de către CNCŞ a revistelor academice româneşti din domeniul ştiinţelor umaniste. Pachet de informaţii*, http://www.cncs-uefiscdi.ro/wp-content/uploads/2011/04/Pachet-informatii-reviste.pdf (accesat: 15 noiembrie 2011).
Shanks 2004	Shanks, M., *Three rooms. Archaeology and performance*, Journal of Social Archaeology 4, 2, p. 147–180.
Shanks 2007	Shanks, M., *A refusal to publish. A story of academic attitudes and my work called Three Rooms*, http://documents.stanford.edu/traumwerk/129 (accesat: 15 decembrie 2012).
Shanks, Tilley 1987	Shanks, M., Tilley, C., *Social theory and archaeology*, Cambridge.
Shanks, Tilley 1989	Shanks, M., Tilley, C., *Questions rather than answers: reply to comments on Archaeology into the 1990s*, Norwegian Archaeological Review 22, 1, p. 42–54.
Tilley 1989	Tilley, C., *Archaeology as socio-political action in the present*, în Pinsky, V., Wylie, A. (eds.), *Critical traditions in contemporary archaeology. Essays in the philosophy, history and socio-politics of archaeology*, Cambridge – New York – Port Chester – Melbourne – Sydney, p. 104–116.

LIST OF CAPTIONS

Fig. 1. Theoretical archaeology volume originally published in Norwegian (a), and later in Serbian (b) and in Swedish (c).

Fig. 2. Cover of the volume dedicated to the archaeological excavations carried out in the former NKVD cemetery at Kharkov, Ukraine, and published in Polish.

Fig. 3. Archeology of the contemporary past volume published in Sweden, in two editions – Swedish (a) and English (b).